

To so dninarji, ki imajo najeto le stanovanje (brez užitka zemlje in živine), a najemnine ne plačujejo v gotovem, temveč jo odslužijo z delom. V okolici Maribora so ofrli marsikdaj podnajemniki viničarjev.

Pravni odnos slovenskega kmeta do zemlje odkriva vse rane sedanjega stanja in nakazuje probleme za bodočnost.

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ

V. I. U. — FR. SRŠEN

Umrl je Lev Tolstoj. Svetovnega pomena je njegova umetnost, po vsem svetu slovi kot mislec in oznanjevalec — in prvo kakor drugo kaže na svoj način svetovni pomen ruske revolucije.

L. N. Tolstoj je zaslovel kot velik umetnik že tedaj, ko je vladalo še tlačanstvo. V dolgi vrsti genialnih del, ki jih je ustvaril v svojem književnem delovanju, trajajočem več ko pol stoletja, je opisoval zlasti staro, predrevolucijsko Rusijo, tisto Rusijo, ki je ostala tudi po l. 1861 na pol tlačanska, vaško Rusijo, Rusijo graščaka in kmeta. Ko je opisoval to razdobje v zgodovinskem življenju Rusije, je umel L. Tolstoj načeti v svojih delih toliko velikih vprašanj, je umel razviti tako umetniško silo, da so se njegova dela uvrstila med največje umetnine v svetovni književnosti. Doba, ko se je pripravljala revolucija v deželi, ki so jo tlačili zagovorniki tlačanstva, ta doba je pomenila — ker jo je Tolstoj genialno osvetlil — korak naprej v umetniškem razvoju vsega človeštva. Umetnik Tolstoj je še celo v Rusiji znan le neznatni manjšini. Da bi postala njegova velika dela prav zares lastnina vseh, je potreben boj, neprestan boj proti takemu družbenemu redu, ki obsoja milijone in desetine milijonov na mračnijaštvo in otopelost, prisilno delo in bedo, potreben je socialistični prevrat.

Tolstoj pa ni ustvaril samo umetniških del, ki jih bodo množice večno cenile in brale, potem ko se bodo otresle jarma graščakov in kapitalistov in si ustvarile človeške pogoje za svoje življenje, ampak je znal tudi z izredno močjo upodobiti razpoloženje širokih množic, ki jih zatira sedanji družbeni red, znal je orisati njihov položaj in izraziti njihovo elementarno čustvo protesta in nejevolje. Pripadajoč skoro povsem razdobju med 1861. in 1904. letom je Tolstoj nenavadno živo pokazal v svojih delih — tako kot umetnik kakor mislec in oznanjevalec — poteze zgodovinske svojevrstnosti vse prve ruske revolucije, njeno moč in njeno slabost.

Ena izmed glavnih potez, po katerih se loči naša (t. j. ruska — op. prev.) revolucija od drugih, je v tem, da je to bila kmečka buržoazna revolucija v dobi, ko se je bil kapitalizem zelo visoko razvil po vsem svetu in sorazmerno visoko v Rusiji. To je bila buržoazna revolucija, ker je bila njena neposredna naloga zrušitev carske samovlade, carske monarhije in uničenje graščinske zemljiške lastnine, ne pa zrušitev buržoaznega gospodstva. Zlasti kmetje se niso zavedali te zadnje naloge, niso se zavedali, v čem se razlikuje ta naloga od bližnjih in bolj neposrednih nalog v boju. Hkrati pa je to bila kmečka buržoazna revolucija, ker so objektivni pogoji potisnili čisto v ospredje vprašanje o tem, da je treba spremeniti osnovne življenjske pogoje kmečkih množic, vprašanje o uničenju stare srednjeveške zemljiške lastnine, o »očiščenju zemlje« za kapi-

talizem, objektivni pogoji so potisnili na torišče bolj ali manj samostojne zgodovinske dejavnosti kmečke množice.

V Tolstojevih delih je našla svoj izraz tako sila kakor slabost, tako moč kakor omejenost ravno kmečkega množičnega gibanja. V njegovem ognjevitom, strastnem, često neusmiljeno rezkem protestu proti državi in policijsko-državni cerkvi se izraža razpoloženje preproste kmečke demokracije, v kateri so se v dolgih stoletjih tlačanstva, uradniške samovolje in uradniškega ropanja, cerkvenega jezuitizma, prevarantstva in lopovstva nagromadile gore jeze in sovraštva. Njegovo neupogljivo zanikanje zasebne zemljiške lastnine izraža psihologijo kmečke množice v takem zgodovinskem trenutku, ko je dokončno postala stara srednjeveška zemljiška lastnina — tako graščinska kakor državno »dodeljena« — neznosna ovira za nadaljnji razvoj dežele in ko je bilo neizogibno treba to staro zemljiško lastnino kruto in brezobzirno uničiti. Njegovo neprestano razkrinkavanje kapitalizma, polno najglobljih čustev in plameneče razdraženosti, izraža vso grozo patriarhalnega kmeta, proti kateremu se je začel dvigati nov, neviden, nedoumen sovražnik, prihajajoč od bog ve kod iz mesta ali od bog ve kod iz tujine, uničujoč vse »stebre« vaškega življenja, prinašajoč s seboj nezaslišan razkroj vsega življenja, bedo, smrt od lakote, podivjačenje, prostitucijo, sifilis — vse tiste nadloge, ki označujejo »dobo prvobitne akumulacije«, in to še v stokrat bolj zaostreni obliki, ker je kapitalizem presadil na ruska tla najnovejše načine ropanja in grabežljivosti, kakršne je bil izdelal gospod Kupon.

Hkrati s tem pa je ognjeviti protestant, strastni obtoževalec, veliki kritik razkril v svojih delih takšno nerazumevanje, kar se tiče vzrokov krize in sredstev za izhod iz te krize, ki je zajela Rusijo, da naletiš na tako nerazumevanje lahko samo pri patriarhalnem, naivnem kmetu, ne pa pri evropsko izobraženem pisatelju. Borba s tlačanstvom in policijsko državo, z monarhijo je prehajala pri njem v zanikanje politike, vodila ga je v nauk, da »se ni treba upirati zlu«, pripeljala ga je do tega, da se je popolnoma izognil revolucionarni borbi množic v letih 1905—1907. Borba z državno cerkvijo se je družila pri njem s pridiganjem nove, očiščene vere, to se pravi s širjenjem novega, očiščenega, še bolj finega strupa za zatiranje množice. Zanikovanje zasebne zemljiške lastnine ga ni vedlo do tega, da bi osredotočil ves svoj boj proti resničnemu sovražniku, proti graščinski zemljiški lastnini in proti njenemu političnemu sredstvu oblasti, t. j. proti monarhiji, ampak ga je vedlo do tega, da je sanjarsko, medlo, nemočno zdihoval. Razkrinkavanje kapitalizma in nadlog, ki jih je kapitalizem povzročil množicam, se je družilo pri njem s popolnoma brezčutnim odnosom do tistega splošnega osvobodilnega boja, ki ga bojuje mednarodni socialistični proletarijat.

Protislovja v Tolstojevih nazorih niso samo protislovja v njegovem osebnem mišljenju, ampak so izraz tistih do skrajnosti zapletenih, protislovnih pogojev, socialnih vplivov in zgodovinskih izročil, ki so določali psihologijo različnih razredov in različnih slojev ruske družbe v dobi p o reformi, toda p r e d revolucijo.

In zato je pravilna ocena Tolstoja možna samo s stališča tistega razreda, ki je s svojo politično vlogo in s svojo borbo v tistem času, ko so se prvič začela razpletati ta protislovja, to je za revolucije, dokazal, da je poklican biti voditelj v boju za svobodo ljudstva in v boju, v katerem se bodo množice osvobodile izkoriščanja — razreda, ki je dokazal svojo brezmejno vdanost demokratični stvari in svojo sposobnost za boj proti omejenosti in nedoslednosti buržoazne (in s tem tudi kmečke) demokracije — pravilna ocena Tolstoja je možna torej samo s stališča socialno demokratičnega proletariata.

Poglejte samo, kako ocenjujejo Tolstoja časopisi vlade. Krokodilove solze

vam prelivajo, ko zatrjujejo, kako silno spoštujejo »velikega pisatelja«, v isti sapi pa branijo »presveti« sinod. Presveti očetje pa so komaj par hipov poprej zagrešili še prav posebno gnusno dejanje s tem, da so poslali pape k umirajočemu — zakaj? Da bi prevarili narod in mu rekli, češ Tolstoj »se je pokesal«. Presveti sinod je bil izobčil Tolstoja iz cerkve. Toliko bolje. To dejanje se mu bo vračunalo, ko bo prišla ura ljudskega obračuna z uradniki v meniških kutah, z orožniki v Kristu, s temnimi inkvizitorji, ki so podpirali židovske pogrome in druga sramotna dela črnosotenske carske bande.

Poglejte, kako ocenjujejo Tolstoja liberalni časniki. Ti se izrežejo ob tej priliki s tistimi praznimi, kroni vdanimi liberalnimi, stokrat premletimi profesor-skimi frazami o »glasu civiliziranega človeštva«, o »soglasnem odzivu sveta«, o »idejah resnice, dobrote« itd., zaradi katerih je Tolstoj tako bičal — in po pravici bičal — buržoazno znanost. Ti časniki ne morejo odkrito in jasno izreči svoje ocene Tolstojevih nazorov o državi, cerkvi, zasebni zemljiški lastnini, kapitalizmu — pa ne zato, ker jih ovira cenzura; ravno obratno, cenzura jim je v pomoč, da se lahko rešijo iz zadrege! — ampak zato, ker je vsaka trditev v Tolstojevi kritiki zaušnica buržoaznemu liberalizmu, zato, ker bi je v obraz šablonskim puhli-cam, stokrat premletim izgovorom, izogibajoči se, »civilizirani« laži naše liberalne (in liberalno-narodniške) publicistike že samo to, da je Tolstoj tako brez strahu, odkrito, brezobzirno rezko načel najbolj bolesta, najbolj prekleta vprašanja našega časa. Liberali so na vse kriplje za Tolstoja, na vse kriplje so proti sinodu — toda hkrati so za ... vehovce,¹ s katerimi se sicer »lahko prepiraš«, toda na katere se je »treba« navaditi v isti stranki, s katerimi je »treba« sodelovati v književnosti in politiki. Vehovce pa blagoslavlja in poljublja Antonij iz Volinije.²

Liberali poudarjajo zlasti, da je Tolstoj — »velika vest«. Ali ni to prazna puhlica, ki jo na tisoč načinov ponavljajo tako »Novoje Vremja«³ kakor vsi njemu podobni? Ali ne pomeni to, da se izogibaš tistim konkretnim vpraša-njem demokracije in socializma, ki jih je načel Tolstoj? Ali ne pomeni to, da siliš v ospredje prav tisto, kar izraža Tolstojev predsodek, ne pa njegovega ra-zuma, kar pripada v njem preteklosti, ne pa bodočnosti, kar ustreza njegovemu zanikanju politike in njegovemu pridiganju npravnega samoizpopolnjevanja, ne pa njegovemu burnemu protestu proti vsaki razredni vladavini?

Umrli je Tolstoj in pogreznila se je z njim v preteklost tudi predrevolucijska Rusija, tista Rusija, katere slabost in nemoč je izrazil genijalni umetnik v svoji filozofiji in orisal v svojih delih. Toda v njegovi dediščini so tudi take stvari, ki se niso pogreznile v preteklost, take stvari, ki pripadajo bodočnosti. To dediščino pa prevzema ruski proletariat in se pri delu uči ob njej. Pojasnil bo delovnim in izkoriščanim množicam pomen Tolstojeve kritike države, cerkve, zasebne zemljiške lastnine — pa ne zato, da bi se množice omejevale na samoizpopol-njevanje in na zdihovanje o bogu dopadljivem življenju, ampak zato, da bi se dvignile in zadale nov udarec carski monarhiji in graščinski zemljiški lastnini,

¹ »Vehovci« so sestavili zbornik člankov »Vehi«. V njem so izražali ideje kon-stitucionalno-demokratske stranke in pridigali skrajno nazadnjaške nazore o državi, filozofiji. Članki so bili naperjeni proti revolucionarni stranki.

² Antonij iz Volinije — mitropolit (Hrapovickij A. P.). Bil je ideolog »borbe-nega meništv«, eden izmed najbolj znanih izvrševalcev nazadnjaške politike Nikolaja Romanova.

³ »Novoje Vremja« — skrajno nazadnjaški, breznačelni časnik, ki je bil vsa-kemu naprodaj in so ga vsi napredni sloji ruske družbe prezirali.

ki ju je bilo leta 1905. samo rahlo nalomilo, ki pa ju je treba do kraja uničiti. Pojasnil bo množicam Tolstojevo kritiko kapitalizma — pa ne zato, da bi se množice omejile na to, da bi preklinjale kapital in oblast denarja, ampak zato, da bi se naučile, kako se je treba na vsakem koraku njihovega življenja in njihovega boja opirati na tehnične in socialne pridobitve kapitalizma, da bi se naučile, kako se jim je treba tesno združevati v enotno milijonsko armado socialističnih bojevnikov, ki bodo zrušili kapitalizem in zgradili novo družbo, družbo, ki v njej ne bo tlačila ljudstva beda in ki v njej ne bo izkoriščal človek človeka.

Op.: Članek je bil napisan ob Tolstojevi smrti.

GRŠKA PLASTIKA V RIMU

F. X. ŠALDA — B. BORKO

(Iz cikla: „Nekaj vtiskov in refleksij iz Italije“)

Rim je postal zavetišče in skoraj druga domovina grške umetnosti in grške kulture. Če se je naposled izlil v Rim ves staroveški svet, je bila Grška prva, ki jo je Rim objel. Preko njega lahko vidiš in razumeš marsikaj iz stare Helade. V Rimu so potemtakem pota po sledovih grške plastike bolj upravičena kakor kjer koli drugje; prav vse te zapeljuje na nje; razumeš in občutiš, da je tu nje druga domovina. Od drugega stoletja pred Kr. so rimski ropi smotrno prenašali v Rim grško skulpturo in od petega do prvega stoletja pred Kr. je delalo mnogo grških umetnikov in njih učencev naravnost za rimske umetnostne naloge.

In brž ko je grška skulptura prestopila rimska vrata, že si je popolnoma in za vedno osvojila rimska tla. Če naj govorim natanko, ni bilo in ni v Rimu druge plastike kakor grške. Ni bilo druge skulpture v starem veku, ni je bilo v času renesanse, ko so prenesli izpod podzemlja zadnje ostanke Grčije. Kako čudno je pač, da Rim, ki ima zares zelo pomenljivo in svojsko arhitekturo, bolj zvezano z njegovimi tli, kakor se doslej priznava ali slutiti, nima svoje skulpture v višjem pomenu besede. Zdi se, kakor da bi zrela, višinska grška umetnost zadušila vse zarodke domačega razvoja. In kakor da bi se ista igra ponavljala za časa renesanse. V Rimu so delali Lombardijci kakor Bregno, Toskanci kakor Pollajuolo, Mino da Fiesole, Michele Marini, Bandinelli, Montelupo in drugi, toda rimskih kiparjev v času Preporoda skoraj ni bilo: Rim je rodil v XV. stoletju samo enega pomenljivejšega plastika, Paola Romana. In za njim je bila v baroku enaka puščava. Oba velika mojstra baročnega stila, Michelangelo in Bernini, nista Rimljana.

Dosihmal me ni grška plastika nikjer zgrabila v toliki meri kakor prav v Rimu. Pri tem pa je treba vedeti, da so rimski muzeji bolj skladišča kakor zbirke. Brezpomembne reči leže pêle-mêle poleg umetniških mojstrov in pogoltniti moraš obilo plev, preden prideš do zrna. Kakšne znanstvene razvrstitve večidel niti ne slutijo* in Rim se po tej strani ne more niti zdaleč meriti z nemškimi muzeji, ki nudijo pogosto vtisk najbolj metodične zgodovine

* Šalda je spisal svoje rimske impresije l. 1911.; to njegovo opažanje ne velja več vsaj v glavnem za današnje razmere. Op. prev.